

DOI 10.31651/2524-2660-2020-2-223-227
ORCID 0000-0002-7971-4465

ШАРАНОВА Юлія Володимирівна,

здобувачка ступеня «доктор філософії»,
Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України
e-mail: julia-sha@ukr.net

УДК 378.091.212.017.4:005.966.2(73)(045)

РОЛЬ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНО КОРИСНОГО СЛУЖІННЯ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ СТУДЕНТІВ США

У статті висвітлено освітній потенціал навчання суспільно корисного служіння у вищій школі США у процесі формування громадянськості студентів. Навчання суспільно корисного служіння як високоефективна педагогічна практика в американських закладах вищої освіти забезпечує розвиток готовності студентів до змістовного і відповідального життя у взаємозалежному світі, що характеризується швидкими змінами і дестабілізуючою нерівністю, та слугує основою для формування громадянськості.

Окреслено визначення навчання суспільно корисного служіння американськими педагогами, які розглядають його як форму навчання, а також як стратегію викладання, що поєднує суспільно значущу діяльність з освітнім процесом на основі рефлексії з метою збагачення навчального досвіду студентів, формування в них громадянської відповідальності та сприяння зміцненню громад. Схарактеризовано основні вимоги відповідності навчання суспільно корисного служіння у вищій школі США статусу освітньої дисципліни.

Зазначено, що навчання суспільно корисного служіння у закладах вищої освіти США сприяє на основі діалогу і співпраці соціальному і когнітивному розвитку студентів, які, виходячи із зони комфорту в зону контакту, вчаться ефективно взаємодіяти один з одним та іншими людьми.

Ключові слова: вища освіта США; навчання суспільно корисного служіння; громадянськість; громадянська відповідальність; громадянська залученість; суспільно значуща діяльність; рефлексія.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування та модернізації вищої освіти України відповідно до міжнародних тенденцій, потреб українського суспільства та вимог ринку праці постає необхідність у підготовці конкурентоспроможних і відповідальних фахівців, які критично мислять та водночас здатні до активної громадської діяльності з метою побудови української демократичної держави. За таких умов постає актуальна проблема критичного осмислення зарубіжного досвіду з громадянського навчання і виховання у закладах вищої освіти, пошуку шляхів його використання у системі вищої освіти України. Зокрема корисним для української педагогічної теорії і практики постає досвід США, де у закладах вищої освіти студентів готують до усвідомленої суспільно значущої діяльності на благо суспільства. Участь студентів у суспільно значущій діяльності, пов'язаній зі змістом освітнього

процесу, дає їм змогу вивчати реальні проблеми суспільства, шукати та пропонувати власні шляхи їх розв'язання, бути відповідальними громадянами своєї держави, формувати активну громадянську позицію. Інтерес до американського педагогічного досвіду також зумовлено значними досягненнями США в цій освітній сфері, відомою демократичною спрямованістю та постійним змістово-методичним удосконаленням вищої освіти США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти навчання і виховання у закладах вищої освіти США є предметом наукових розвідок низки українських науковців, серед яких: Н. Авшенюк, С. Бурдіна, В. Громовий, С. Діба, В. Жуковський, О. Зарва, В. Коваленко, Т. Кошманова, О. Лещинський, О. Литвинова, І. Литовченко, О. Локшина, О. Малярчук, Н. Пазюра, С. Романова, А. Сбруева, А. Чучалін та ін.

Проблематику громадської освіти у вищій школі США висвітлювали О. Зарва, О. Кін, О. Клонцак, С. Посохов, Ю. Топоркова та ін.

Навчання суспільно корисного служіння у вищій школі США характеризується тривалою історією розвитку та набуло значного поширення в практиці американських закладів вищої освіти. Різні аспекти цієї проблеми висвітлено в наукових здобутках сучасних американських учених. Особливості організації навчання суспільно корисного служіння студіюють: Е. Айкіда, С. Амплі, С. Ароновітц, А. Астін, Д. Букко, Д. Бутін, Б. Джейкобі, М. Ларсен, В. Ласелл, Д. Хартман, Дж. Хатчер та ін.

Сьогодні в Україні зростає інтерес до проблематики навчання суспільно корисного служіння в університетах і коледжах США. Зокрема І. Брандibuра, Н. Залізник, С. Федоренко досліджують змістово-організаційні особливості поєднання навчальної та громадської діяльності американських студентів. Разом з тим здійснений аналіз результатів наукових розвідок українських та американських дослідників освітньої сфери засвідчує відсутність цілісного дослідження впливу навчання суспільно корисного служіння у вищій школі США на формування громадянськості студентів.

Метою статті є висвітлення освітнього потенціалу навчання суспільно корисного служіння у вищій школі США у формуванні громадянськості студентів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Навчання суспільно корисного служіння (*service-learning*) у вищій школі США – це форма навчання, що здійснюється у реальних умовах життя (*form of real-*

world learning) у тій чи іншій громаді, залучаючи студентів до активної суспільно значущої діяльності та яка має безпосередній зв'язок зі змістом певного курсу і результатами навчання [1–3]. При цьому між коледжем і громадою (спільнотою) відбувається взаємний обмін. Рефлексія є необхідним компонентом для забезпечення контексту суспільно значущої діяльності і сенсу навчання на основі критичного мислення [3]. На переконання Дж. Говарда [4], навчання суспільно корисного служіння має бути актуальним і значущим для спільноти, «розробленим і сформульованим разом з громадою». Важливим аспектом цієї форми навчання є залученість до освітнього процесу всіх членів громади.

Американські дослідники освітньої сфери [5], обговорюючи у педагогічній літературі з 1990 рр. питання використання різних термінів на позначення цієї складної форми академічної, суспільно значущої діяльності, дійшли до висновку, що англійський термін *service-learning* має обов'язково писатися через дефіс, указуючи на рух здобутих знань і набутих результатів навчання й особистісного розвитку студентів в обох напрямках. Як стверджує В. Ласелл [6], професорка географії та координаторка навчання суспільно корисного служіння Університету штату Нью-Йорк (м. Онеонта, США), що «під час служіння громаді студенти вчаться, а громади, своєю чергою, шляхом співпраці із закладами вищої освіти поліпшують своє благополуччя» [6, с. 4]. Американська педагогія розглядає громаду та коледж або університет як партнери з обміну знаннями та ставленнями щодо різноманітності на основі культури, раси, релігії, цінностей, соціального статусу тощо [10].

Педагоги США [1; 5; 6] визначають вимоги відповідності навчання суспільно корисного служіння статусу освітнього компонента, зокрема:

- навчальні завдання мають бути пов'язані з результатами навчання студентів та змістом курсу; ці зв'язки обговорюються зі студентами під час занять;
- громадські заходи та загалом уся суспільно значуща діяльність організуються і здійснюється спільно з членами певної громади;
- громада не повинна бути комерційною організацією;
- студенти та викладачі не отримують оплату за свої послуги;
- обов'язковим компонентом навчальних завдань є рефлексія, що забезпечує контекст і можливість для використання і вдосконалення навичок критичного мислення у студентів;

– студенти проводять значну кількість академічних годин, виконуючи суспільно значущу діяльність на благо громади (рекомендовано не менше 20 годин протягом семестру);

– громадянська залученість є диференційованим і необхідним (або у поодиноких випадках не обов'язковий) компонент навчального курсу.

Щодо громадянської залученості, то, як зазначає Т. Ерліх [7], це «діяльність орієнтована на те, щоб змінити громадське життя американського суспільства на краще та удосконалити процес набуття студентами інтегрованих знань, і формування навичок, цінностей та мотивації, необхідних для досягнення цієї мети. Загалом ця діяльність сприяє підвищенню якості життя у суспільстві за допомогою як політичних, так і неполітичних заходів» [7, с. 6]. Загалом навчання суспільно корисного служіння у коледжах та університетах США сприяє на основі діалогу і співпраці соціальному і когнітивному розвитку студентів, які, виходячи із зони комфорту в зону контакту, спроможні ефективно взаємодіяти у різних сферах своєї життєдіяльності [8].

Численні американські освітяни [9–12] розглядають навчання суспільно корисного служіння як вид емпіричного навчання – навчання шляхом набуття практичного досвіду (experiential learning), який є обов'язковим компонентом будь-якого навчального курсу, та відносять його разом з семінарами першого року (first-year seminars), навчально-виховними співтовариствами (learning communities), дослідницькою та проєктною діяльністю до високоефективних педагогічних практик (High Impact Teaching Practice), що сприяє формуванню активної громадської позиції студентів, їх громадянської відповідальності та розвитку потреби служити громаді і суспільству загалом. Громадянська відповідальність – це не інтуїтивне, а усвідомлене, віддане та чітке вирішення соціальних проблем. Молодь повинна навчитися брати участь у збереженні демократії в країні. Молоді люди повинні розуміти потреби своєї громади та соціуму загалом, знати особливості функціонування соціальних інститутів, специфіку державної політики США, удосконалювати свої навички прийняття рішень та критичного мислення [6].

Громадянська відповідальність передбачає активну участь студентів у суспільному житті громади шляхом усвідомленої, відданої та конструктивної діяльності з метою отримання спільного блага [13]. За визначенням американського педагога Т. Ерліха [4], «відповідальна особистість у моральній та громадській площинах – це особистість,

яка: визнає себе членом більш широкої соціальної спільноти і тому вважає соціальні проблеми хоча б частково власними; здатна розпізнавати й усвідомлювати моральні аспекти проблем громади та необхідність тих чи інших громадських заходів щодо їхнього вирішення; здатна усвідомлено приймати рішення, обґрунтовувати власний етичний вибір та формулювати етичні судження щодо громадських справ та діяти на благо громади» [7, с. xxvi]. Студенти зі сформованою громадянською відповідальністю демонструють більшість або всі нижчеподані ознаки [13], зокрема:

– усвідомлене вирішення проблем певної громади або навіть суспільства в цілому;

– прояв поваги до законів або незгоди з ними у випадку, якщо вони суперечать Конституції США;

– здатність до розуміння різниці між юридичним громадянством індивіда та його громадянськістю – культурно обумовленою особистісною характеристикою;

– участь в активній суспільно значущій діяльності на користь громади;

– здатність до встановлення балансу між правами та обов'язками;

– розуміння поняття загального блага і знання того, що його визначає;

– уміння врегульовувати конфліктні ситуації;

– участь процесі прийняття рішень тією чи іншою громадою;

– шляхом виконання суспільно значущої діяльності та через певні свої дії визнання концепції партисипаторної демократії – демократії участі;

– критичне ставлення до державної політики та діяльності уряду країни / штату / міста;

– здатність до визначення змін у державній політиці;

– здатність до самостійного планування й управління справами громади;

– визнання цінності і людської гідності кожної людини;

– певний рівень політичної обізнаності, починаючи від набуття базових знань (наприклад, знання імені місцевого мера) до розвитку почуття власної цінності для тієї чи іншої громади зокрема та американського суспільства загалом.

Навчання суспільно корисного служіння – це стратегія викладання та навчання, яка поєднує суспільно значущу діяльність з освітнім процесом на основі рефлексії з метою збагачення навчального досвіду студентів, формування в них громадянської відповідальності та сприяння зміцненню громади. Таке навчання і виховання забезпечує освітній процес у коледжах та університетах «контекстом спільноти», що до-

зволяє студентам успішно узгоджувати свою навчальну діяльність із активністю у ролі відповідальних громадян, сприяючи загалом формуванню їх громадянськості [14]. При цьому так звані «чотири Р» («4 R's» – respect, reciprocity, relevance, reflection) є важливими складниками розвиненої системи формування громадянськості студентів у вищій школі США: респект (повага), реціпрокація (взаємність), релевантність (доречність), рефлексія (критичні міркування) [1; 4; 2].

Слід наголосити, що рефлексія має вирішальне значення у процесі формування громадянськості американських студентів. Формат навчальних завдань на рефлексію залежить від викладача та характеру суспільно корисної діяльності. Наведемо приклади таких завдань для студентів з практичного досвіду американських викладачів:

– дайте визначення поняттям «громадянин» і «громадянськість»;

– схарактеризуйте громадянську відповідальність стосовно індивідуальної, сімейної, суспільної, національної та глобальної перспектив;

– відомо, що активні громадяни мають певні знання, навички, відносини та поведінку, які дозволяють їм досягти успіху; назвіть якомога більше складників у кожній з цих категорій, які є необхідними для розвитку індивідуальної громадянськості;

– наведіть приклади з життя або з газет, журналів, книг, фільмів, які висвітлюють різні аспекти громадянської активності та / або є взірцем громадянської відповідальності людей;

– поставте перед собою запитання «Яке суспільство ми хочемо бачити в майбутньому? Що може зробити кожен з нас, щоб утілити це в реальність? Яку роль відіграє громадянська відповідальність у створенні суспільства, до якого ми прагнемо?» (спочатку студенти в парах діляться ідеями один з одним, а потім ознайомлюють зі своїми міркування усю групу);

– дайте відповіді на запитання: «Як громадянська відповідальність може бути пов'язана з певним навчальним курсом, дисципліною або професією?», «Чи є професії, які потребують більшого почуття громадянської відповідальності й активності, ніж інші?»;

– напишіть своє власне «резюме активного громадянина», яке узагальнить ваш особистий досвід громадянської активності.

Отже, вагомим складником організації навчання суспільно корисного служіння в університетах і коледжах США є рефлексія, зорієнтована на розвиток критичного мис-

лення студентів, переосмислення набутого досвіду та пошук нових шляхів вирішення конкретних практичних завдань, що загалом забезпечує формуванню громадянськості студентів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Викладене дає нам підстави зробити висновок, що навчання суспільно корисного служіння у системі вищої освіти США сприяє: посиленню відчуття особистої значущості студентів; значному підвищенню їхнього рівня обізнаності про оточуючий світ загалом та потреби тієї чи іншої громади зокрема; виховання почуття відповідальності; удосконаленню навичок критичного мислення та вмінь міжособистісного спілкування, у цілому забезпечуючи формування в студентів громадянськості. Загалом навчання суспільно корисного служіння у закладах вищої освіти США сприяє на основі діалогу і співпраці соціальному і когнітивному розвитку студентів, які, виходячи із зони комфорту в зону контакту, вчаться ефективно взаємодіяти один з одним та іншими людьми.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у площині вивчення змістово-організаційних особливостей навчання суспільно корисного служіння в американських закладах вищої освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Butin D.W. *Service-Learning in Theory and Practice. The Future of Community Engagement in Higher Education*. New York : Palgrave Macmillan, 2010. 196 p.
2. Sigmon R. *Service-learning. Three principles. ACTION*. 1979. Vol. 8. № 1. P. 9–11.
3. Strait J. R., Lima M. *The Future of Service-Learning: New Solutions for Sustaining and Improving Practice*. Sterling, Virginia : Stylus Publishing, 2009. 168 p.
4. Howard J. (Ed.). *Service-learning course design workbook (Michigan Journal of Community Service Learning)*. Ann Arbor, MI: OCSL Press, 2001. 98 p.
5. Furco A., Holland B. *Securing administrator support. The future of service-learning : New solutions for sustaining and improving practice*. In J. Strait, M. Lima, & A. Furco (Eds.). Sterling, VA: Stylus, 2009. P. 52–65.
6. Lascell A. W. *Academic Service-Learning Faculty Handbook*. SUNY Oneonta, 2014. 30 p.
7. Ehrlich T. *Civic Responsibility and Higher Education*. Westport, CT: Rowman & Littlefield Publishers (American Council on Education/Oryx Press Series on Higher Education), 2000. 448 p.
8. McTighe Musil C. *Educating for Citizenship. Peer Review*. 2003. Vol. 5. № 3. P. 4–8. URL: <https://www.aacu.org/publications-research/periodicals/educating-citizenship> (дата звернення 02.05.2020).
9. American Association of Colleges and Universities (AAC&U). *College Learning for the New Global Century*. Washington, DC: AAC&U, 2007. 73 p.
10. Brownell J.E., Swaner L.E. *Five highimpact practices: Research on learning outcomes, completion, and quality*. Washington, DC: Association of American Colleges & Universities, 2010. 67 p.
11. Fink D.L. *Five High-Impact Teaching Practices. Collected Essays on Learning and Teaching*. 2013. Vol. 9. P. 3–18.

12. Kuh G. High-impact educational practices. Washington, DC: Association of American Colleges & Universities, 2008. 48 p.
  13. Gottlieb K., Robinson G.A. A practical guide for integrating civic responsibility into the curriculum. Washington, DC: Community College Press, 2006. 104 p.
  14. Seifer S. D., Connors K. (Eds.). Community Campus Partnerships for Health. Faculty Toolkit for Service-Learning in Higher Education. Scotts Valley, CA: National Service-Learning Clearinghouse, 2007. URL: http://www.servicelearning.org/filemanager/download/HE_Toolkit_with_worksheets.pdf (дата звернення 02.05.2020).
- References**
1. Butin, D.W. (2010). *Service-Learning in Theory and Practice. The Future of Community Engagement in Higher Education*. New York: Palgrave Macmillan.
  2. Sigmon, R. (1979). Service-learning. Three principles. *ACTION*, 8(1): 9–11.
  3. Strait, J.R. & Lima, M. (Eds.). (2009). *The Future of Service-Learning: New Solutions for Sustaining and Improving Practice*. Sterling, Virginia: Stylus Publishing.
  4. Howard, J. (Ed.). (2001). *Service-learning course design workbook*. Michigan Journal of Community Service Learning. Ann Arbor, MI: OCSL Press.
  5. Furco, A. & Holland, B. (2009). Securing administrator support. In J. Strait, M. Lima, & A. Furco (Eds.), *The future of service-learning: New solutions for sustaining and improving practice*. 52–65. Sterling, VA: Stylus.
  6. Lascell, A. W. (2014). Academic Service-Learning Faculty Handbook. SUNY Oneonta.
  7. Ehrlich, T. (2000). *Civic Responsibility and Higher Education*. Westport, CT: Rowman & Littlefield Publishers (American Council on Education/Oryx Press Series on Higher Education).
  8. McTighe Musil, C. (2003). Educating for Citizenship. *Peer Review*, 5(3): 4–8. Retrieved 02.05.2020, from <https://www.aacu.org/publications-research/periodicals/educating-citizenship>.
  9. American Association of Colleges and Universities (AAC&U). (2007). *College Learning for the New Global Century*. Washington, DC: AAC&U.
  10. Brownell, J.E. & Swaner, L.E. (2010). *Five high-impact practices: Research on learning outcomes, completion, and quality*. Washington, DC: Association of American Colleges & Universities.
  11. Fink, D.L. (2013). Five High-Impact Teaching Practices. *Collected Essays on Learning and Teaching*, 9: 3–18.
  12. Kuh, G. (2008). High-impact educational practices. Washington, DC: Association of American Colleges & Universities.
  13. Gottlieb, K., & Robinson, G. (Eds.). (2006). *A practical guide for integrating civic responsibility into the curriculum*. Washington, DC: Community College Press.
  14. Seifer, S.D. & Connors, K., (Eds.). (2007). Community Campus Partnerships for Health. Faculty Toolkit for Service-Learning in Higher Education. Scotts Valley, CA: National Service-Learning Clearinghouse. Retrieved 02.05.2020, from http://www.servicelearning.org/filemanager/download/HE_Toolkit_with_worksheets.pdf.

SHARANOVA Yuliia,

PhD student of Problems on Education Institute,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

THE ROLE OF SERVICE LEARNING IN THE US STUDENTS' CITIZENSHIP FORMATION

Summary. *Introductain. The article highlights the educational potential of service learning in the US higher education in the process of forming students' citizenship. Teaching community service as a highly effective pedagogical practice in American higher education institutions ensures the development of students' readiness for a meaningful and responsible life in an interdependent world characterized by uncertainty, rapid change and destabilizing inequality, and serves as a basis for forming students' citizenship.*

The definition of community service learning by the American educators, who see it as a form of learning, as well as a teaching strategy that combines socially significant activities with an educational process based on reflection with the view to enriching students' learning experience, building civic responsibility and strengthening

communities, is considered. The basic requirements of conformity of service learning in universities and colleges of the USA to the status of educational discipline are characterized.

It is noted that teaching service learning in higher education institutions in the United States promotes, through dialogue and cooperation, the social and cognitive development of students who, coming from the comfort zone to the contact zone, learn to interact effectively with each other and other people as well.

Keywords: *US higher education; service learning; citizenship; civil responsibility; civic engagement; socially significant activities; reflection.*

*Одержано редакцією 03.05.2020
Прийнято до публікації 18.05.2020*